

En svensk tiger i Afghanistan

Två teoretiska perspektiv på ett ifrågasatt svenskt
engagemang

Abstract

Sverige anslöt sig vid årsskiftet 2001/2002 till ISAF, en multinationell styrka i Afghanistan som går under NATO-flagg. Med hänsyn till den Svenska militära alliansfriheten, är deltagandet i den NATO-ledda operationen ett ifrågasatt svenskt engagemang. Uppsatsen avser att utifrån rational choice och konstruktivismen förklara den svenska militära närvaron i Afghanistan. Genom att använda två skilda teorier belyses det politiska fenomenet utifrån två olika perspektiv. Eftersom rational choice och konstruktivismen skiljer sig i grundantaganden om vad som ligger bakom staters ageranden, angriper de Sveriges deltagande i ISAF utifrån olika infallsvinklar. Syftet med uppsatsen är att belysa hur Sveriges närvaro i Afghanistan kan förstås och förklaras på olika sätt beroende på vilken teori som används som förklaringsmodell. Applicerandet av rational choice och konstruktivismen på detta fall resulterar i olika svar på en och samma fråga.

Nyckelord: Sverige, Afghanistan, rational choice, konstruktivismen, ISAF,

Antal ord: 8214

Akronymer

EU – Europeiska Unionen

FN – Förenta Nationerna

GUSP – Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik (för EU-länderna)

ISAF – International Security Assistance Force

MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

NATO – North Atlantic Treaty Organization

PfF – Partnerskap för fred

PRT – Provincial Reconstruction Team

SAK – Svenska Afghanistankommittén

SIDA – Styrelsen för Internationellt utvecklingsarbete

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Frågeställning och syfte	2
1.2	Metod	2
1.3	Teori	3
1.4	Material	4
1.5	Avgränsning	4
1.6	Disposition	4
2	Sverige i världen – kort historik	6
2.1	Neutralitet i krig – alliansfrihet i fred.....	6
3	Analys – rational choice	8
3.1	Rational choice	8
3.2	Rational choice och samarbete	9
3.3	Sverige i Afghanistan enligt rational choice	9
3.3.1	Svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande	10
3.3.2	Logic of consequences	11
3.3.3	Kollektiv säkerhet	11
3.3.4	Svenskt samarbete med NATO	13
4	Analys – konstruktivismen	15
4.1	Konstruktivismen	15
4.2	Konstruktivismen och samarbete	16
4.3	Sverige i Afghanistan enligt konstruktivismen	16
4.3.1	Svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande	17
4.3.2	Logic of appropriateness	18
4.3.3	Kollektiva rättigheter och säkerhet	19
4.3.4	Svenskt samarbete med NATO	20
5	Slutsats	22
6	Referenser	24

1 Inledning

Terrorattackerna den 11 september 2001 och det efterföljande ”war on terror” resulterade i en invasion av Afghanistan oktober 2001 där terrornätverket Al Qaida hade sin bas och sitt stöd hos talibanregimen. Den dåvarande amerikanska presidenten George W Bush förde en retorik med uttalanden som löd *you’re either with us or against us*, vilket uppmanade andra länder till att visa sitt stöd och ta sitt ansvar för att bekämpa terrorismen och främja demokrati. Det nya hotet kom nu från Mellanöstern och för att befria det Afghanska folket och förhindra en spridning av terrorverksamheten i regionen ansåg USA att ett regimskifte var nödvändigt. Den amerikanska interventionen ledde till att talibanregimen avsattes och en övergångsregering trädde i kraft med den nuvarande presidenten Hamid Karzai (Regeringen 1).

Den förda retoriken uppmanade även omvärlden att stödja USA i arbetet som följde efter interventionen. Detta i form av fredsbevarande insatser för att stärka säkerheten och hålla lokala krigsherrar i schack, samt hjälpa den afghanska regeringen med uppbyggandet av en fungerande civil förvaltning. Som svar på detta befinner sig idag styrkor från 41 länder i Afghanistan och International Security Assistance Force (ISAF) har funnits i landet sedan invasionen 2001; sedan år 2003 leds ISAF av NATO med mandat från FN:s säkerhetsråd. (Försvarsmakten)

Sverige har länge varit biståndsgivare i Afghanistan i syfte att främja fred, välstånd och demokrati. Engagemanget i landet är sedan sju år tillbaka även militärt då Sverige årsskiftet 2001/2002 anslöt sig till ISAF. Nu ansvarar de svenskledda styrkorna för fyra provinser i norra Afghanistan. Området motsvarar ungefär en femtedel av Sveriges yta. (Regeringen 1)

Hur kommer det sig att Sverige, ett tidigare till synes neutralt land som på grund av militär alliansfrihet inte är med i NATO, skickar styrkor till en NATO-ledd operation som ISAF? Sveriges militära närvaro i Afghanistan är ifrågasatt men figurerar i kulisserna av den politiska debatten. Det är följaktligen en kontroversiell fråga som väcker vårt intresse och frågor angående vad det är som driver det svenska engagemanget i Afghanistan.

1.1 Frågeställning och syfte

Sverige har länge befunnit sig i Afghanistan i form av hjälp- och biståndsorganisationer, men hur kommer det sig att Sverige tog beslut om att dessutom bidra med militära insatser? Det är intresseväckande varför ett alliansfritt Sverige väljer att involvera sig i ett land där det pågår krig och delta i en operation ledd av en militärallians. Vår frågeställning lyder därmed:

- Hur kan Sveriges deltagande i den NATO-ledda operationen i Afghanistan förklaras och förstås?

Uppsatsen kommer att med hjälp av rational choice och konstruktivismen erbjuda två olika infallsvinklar till frågeställningen. De två teoretiska perspektiven har skilda synsätt på orsaksfaktorer inom internationella relationer. Därmed är syftet att belysa att det finns mer än ett sätt att förklara den svenska militära närvaron i Afghanistan. Det primära syftet är därför inte att presentera nya forskningsrön utan snarare att påvisa hur förklaringar av politiska beslut, såsom Sveriges deltagande i ISAF, är betingade av vilka teoretiska glasögon vi väljer att studera fenomenet utifrån.

1.2 Metod

Uppsatsen är en teorikonsumerande studie där fallet står i centrum. Fallet kommer att struktureras på ett sådant sätt att frågeställningen kan besvaras utifrån två redan existerande teorier. Arbetet hämtar inspiration från Graham Allison och Philip Zelikows bok *Essence of decision – explaining the Cuban Missile Crisis*, vilken påvisar hur olika beslutsmodeller ger olika förklaringar till Kubakrisen. I boken tydliggörs hur krisen, analyserad utifrån tre teorier, kan förstås på tre diametralt olika sätt. På detta vis väljer författarna att lägga fokus på hur händelseförloppet kan tolkas och belysas på olika sätt, mer än att belysa själva händelsen (1999)¹.

Internationell politik är invecklat och det är inte alltid vi förmår förstå vad som faktiskt ligger till grund för olika företeelser. Genom att använda olika teorier som utgångspunkt ges alternativa svar på samma fråga. Med detta avses inte att dra slutsatsen om vilka teorier som ger den korrekta förklaringen, utan dessa ska snarare ses som ett komplement till varandra. Denna teoripluralism kan anses fördelaktig då aktörers beteende är situationsbetingade och därmed kräver olika

---

¹ Originalutgåvan publicerades år 1971 av Graham T Allison. En nyutgåva publicerades år 1999 p.g.a. att nytt material var tillgängligt rörande kubakrisen. Allison skrev då om boken tillsammans med Philip Zelikow.

analysmodeller som täcker olika situationer (Lundquist 1993:122–124). Genom att använda sig av Allison's metod och belysa skeendet från olika perspektiv är förhoppningen att uppsatsen ska kunna bidra till att förklara helheten.

Sveriges militära närvaro i Afghanistan är ett fall av utrikespolitiskt beslutsfattande och uppsatsen faller därmed under kategorin kvalitativ fallstudie. Vi är medvetna om att det finns brister med att bedriva en fallstudie då det är svårt att generalisera utifrån ett konkret fall (Lundquist 1993:105, 113). Generalisering är dock inte vår avsikt, då vi inte presenterar ny empirisk fakta. Vid teorikonsumerande undersökningar är det viktiga däremot att pröva huruvida en teori är tillfredsställande för att kunna förklara fallet, inte om resultatet kan generaliseras till andra fall (Esaiasson m.fl. 2007:100).

1.3 Teori

Teorivalen grundar sig i att de har två helt skilda perspektiv med olika tonvikter inom internationell politik.

Rational choice är ett perspektiv där rationalistiskt och strategiskt tänkande dominerar. Individerna sätts i centrum och förutsätts agera utifrån ett egenintresse. Spelteori som är utmärkande för rational choice är ett vanligt verktyg för att förklara staters beteenden och ageranden i internationella relationer (Ward 2002, Snidal 2002, Hermansson 1990). Då spelregler är tillämpbara i militära frågor som handlar om strategier och säkerhet, är rational choice ett självklart val som teoretiskt perspektiv.

Konstruktivismen fokuserar däremot på samspelet mellan aktör och struktur och inte enskilda individer. Sociala konstruktioner som normer, regler och institutioner är centrala och i enighet med tredje generationens mänskliga rättigheter där det kollektiva betonas (Eriksson 2006, Brysk 2005). Då Sverige befinner sig i Afghanistan med syftet att främja fred, mänskliga rättigheter och demokrati är de normer och värderingar som styr svensk utrikespolitik därför av intresse för konstruktivismen.

Dessa två teorier kompletterar varandra i den bemärkelsen att de är helt skilda och angriper internationella relationer från olika infallsvinklar. Rational choice å ena sidan är ett aktörscentrerat perspektiv som förutsätter att egenintresse och strategiskt tänkande styr aktörers agerande. Konstruktivismen å andra sidan fokuserar på normer och menar att aktörer formas av sociala konstruktioner som i sin tur styr utrikespolitiska beslut. Vål medvetna om de båda teoriernas särdrag anser vi att dessa tillsammans är användbara för den studie vi avser att göra.

1.4 Material

Det svenska deltagandet i ISAF är, som tidigare nämnts, en känslig fråga. Detta framkom vid materialsökning då insyn till motivering och diskussioner kring beslutet har varit svår. Eftersom uppsatsen studerar ett fall av svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande, ligger fokus därför på regeringens utrikesdeklarationer. Primärmaterial, som detta, är väsentliga för att utifrån teorierna kunna analysera orsaker och anledningar till svensk medverkan i ISAF. Primärkällor är inte hanterade utav mellanhänder och information har därför inte förlorats på vägen.

Sekundärmaterial, i form av böcker och artiklar, om teorierna är centralt för analysen. För svensk utrikespolitik, historisk och nutida, har böcker om den svenska neutralitetspolitiken varit till hjälp. Internetkällor i form av regeringens, försvarets samt NATO:s hemsida är viktiga för den militära aspekten, dessutom har säkerhetspolitik.se som tillhör myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) varit behjälplig. Då materialet från Internet är från myndigheters officiella hemsidor kan de anses vara pålitliga.

1.5 Avgränsning

Ett sätt att närma sig det svenska deltagandet i ISAF hade kunnat vara genom att angripa den svenska inrikespolitiken, och t.ex. analysera hur de olika partiblocken förhåller sig till frågan. Denna infallsvinkel har dock valts bort, då den inte kan anses vara relevant för att besvara uppsatsens frågeställning. Den kan inte heller betraktas som en fråga som påverkas av partipolitisk tillhörighet. Detta med bakgrund av att när beslutet togs satt en socialdemokratisk regering och idag väljer den borgerliga regeringen att behålla styrkorna i Afghanistan.

Med detta sagt har vi alltså valt att avgränsa oss till svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande, då svenska deltagandet i ISAF grundar sig i hur Sverige väljer att agera internationellt.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en kort historik av svensk utrikespolitik och med en presentation av hur neutralitetsprincipen har utvecklats till dagens militära alliansfrihet. Detta ska betraktas som ett bakgrundskapitel till vår analys. Analysdelen har sedan delats upp i två kapitel, en för varje teori, vilka kommer att följa samma upplägg. Först redogörs för teorin och dess syn på internationella relationer, sedan följer appliceringen av teorin på fallet.

Varje avsnittsrubrik inleds med ett citat från svenska utrikesdeklarationer som ska relateras till det som avses analyseras under rubriken. Citaten ska även ge uttryck för hur svensk utrikespolitik ter sig.

Avslutningsvis, sammanfattas resonemangen i en slutsats.

2 Sverige i världen – kort historik

Detta kapitel avser ge en kort redogörelse för hur Sveriges utrikespolitik generellt har sett ut och vilka principer som i synnerhet har präglat svensk säkerhetspolitik. För att i senare kapitel kunna förklara varför Sverige deltar i ISAF, är det av betydelse att ha en bakgrund till den politik Sverige har fört gentemot omvärlden. Det faller sig därför naturligt att belysa den svenska hjärtefrågan om neutralitet. Sveriges samarbete med NATO i Afghanistan är ett exempel på hur Sverige med åren distanserat sig från neutralitetsprincipen.

2.1 Neutralitet i krig – alliansfrihet i fred

Sverige har inte befunnit sig i krig med ett annat land på ca 200 år. Detta beror främst på landets neutralitetsprincip som i början av 1900-talet blev ett svenskt ledord och sedan dess har färgat svensk utrikespolitik. Enligt folkrätten bär neutralitetsprincipen med sig såväl rättigheter som skyldigheter. Varje land har rätten att inta en neutral position när ett krig mellan andra stater pågår och den territoriella rätten att inte bli invaderad eller indragen i konflikten. Samtidigt medföljer neutraliteten vissa skyldigheter, exempelvis att inte ta ställning eller att utföra handlingar som kan stödja endera land som befinner sig i krig (Regeringen 2).

Den svenska neutraliteten skulle vara principiell och permanent för att länder runt omkring inte skulle se Sverige som ett hot under krig mellan stormakter. Som en följd av den svenska neutralitetspolitiken förväntades Sverige uppträda opartiskt och på detta sätt i allmänhet erhålla respekt men i synnerhet inte bedriva en politik som kunde anses stötande (Andrén – Möller 1990:22–24). Sverige har dock ofta kritiserats för att ha avvikit från den internationella rättens regler och skyldigheterna som följer neutralitetsprincipen (Andrén – Möller 1990:40).

Under första världskriget betecknas den förda politiken som en välvillig neutralitet gentemot Tyskland då Sveriges agerande i vissa fall var till Tysklands fördel (Lindholm 2008:44). Även under andra världskriget åsidosattes Sveriges okränkbarhet som neutral stat med anledning av de krav som ställdes. Tyskland begärde transiteringar via svenska territorier och Sverige gick med på dessa krav. Sveriges tillåtande av krav från stater i krig, var inte i enlighet med neutralitetsprincipen (Lindholm 2008:65–68). Risken att bli indragen i krig var större om man stod fast vid denna princip än om man avvek ifrån den. Därför kom laglydnaden i andra hand då fred var det primära målet (Andrén – Möller 1990:40, Lindholm 2008:83).

Neutralitet existerar endast i krig, dock har en neutral stat förpliktelser även i fredstider, därav uttrycket alliansfrihet i fred (Lindholm 2008:40). I begynnelsen av kalla kriget när Danmark och Norge valde att gå med i det nybildade NATO, valde Sverige att stå utanför med hänsyn till den militära alliansfriheten. Sverige kom att bygga upp sitt eget försvar och med detta bli beroende av en nationell vapenindustri. Med alliansfrihet följde ett egenberoende där utrikespolitiken kom att präglas av ett starkt militärt försvar för att behålla maktpositionen, särskilt med tanke på icke-medlemskapet i NATO (Andrén – Möller 1990:59–60).

Sveriges geografiska läge är inte att underskatta då landet befinner sig i det som under kalla kriget var skiljelinjen mellan öst- och västblocket. Sverige ligger nära Ryssland men ekonomiskt och ideologiskt har landet alltid sett sig tillhöra väst. Svensk utrikespolitik har således länge präglats av en potentiell invasion från Öst där Sovjetunionen tillsammans med övriga medlemmar i Warszawapakten ansågs vara det största hotet. Det Svenska försvaret utformades för att visa att Sverige inte var ett militärt tomrum som var lätt att angripa (SOU 2002:108, s. 11-12). Utrikespolitiken präglades av att till synes vara neutral men det har dock avslöjats att Sverige i viktiga avseenden har bedrivit hemligt samarbete med NATO. Sveriges anknytning till väst innebar ett trovärdighetsproblem i relation till neutralitetspolitiken.

I samband med kalla krigets slut och Sovjetunionens fall förändrades hotbilderna och idag är den mer mångfacetterad. En ny era följde av internationell samverkan och Sverige kände sig nu mer benägen till att delta i den europeiska integrationsprocessen (Gustavsson 2006:261–263). I beredskapen inför Sveriges inträde i den Europeiska Unionen ändrades den svenska retoriken från neutralitetsprincip till alliansfrihet år 1992. Den nya formuleringen av alliansfrihet innebär att Sverige ska kunna förklara sig neutralt i fall av krig, men med betoning på att kriget ska vara i dess närområde (Lindholm 2008:208 och 261).

Det svenska EU-medlemskapet år 1995 öppnade dörren för ett nytt samarbete med de andra medlemsländerna i form av en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik (GUSP). Härmed blev Sverige en del av en politisk allians med en gemensam värdegrund av solidaritet, mänskliga rättigheter och demokratispridande (Regeringen 3).

3 Analys – rational choice

Med rational choice som teoretisk utgångspunkt kommer detta kapitel att analysera det svenska militära engagemanget i Afghanistan. Svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande och säkerhetspolitiska frågor kommer nedan att behandlas och belysas utifrån rational choice för att förklara det svenska deltagandet i ISAF.

Innan teorin appliceras på fallet Sverige i Afghanistan är det nödvändigt att redogöra för hur rational choice ser på samarbete, för att sedan kunna skildra den svenska relationen med NATO. Först ska emellertid tydliggöras vad rational choice innebär samt vilka nyckelord som är centrala.

3.1 Rational choice

Rational Choice utgår ifrån att individer handlar efter ett egenintresse. Individer är rationella och antas ha den tid och kapacitet som krävs för fullständig information och därmed kunna erhålla bästa payoff. Då individer rangordnar olika val och dess konsekvenser agerar de alltid efter bästa möjliga utfall. Människan vill alltid nyttomaximera och därför vägs handlingar mot varandra och preferenser tas i beaktning (Snidal 2002:74–77).

Eftersom individer förväntas ha fullständig information innefattas även vetenskapen om hur andra antas agera vilket gör att individer tänker strategiskt. Av detta följer spelteorin, som är ett viktigt verktyg inom rational choice. Enligt spelteorin påverkar andras val av strategi ens eget val och vice versa (Ward 2002: 68-70). De strategiska inslagen i ett spel är därmed centrala och samspelet mellan rationella aktörer studeras. Varje spelare agerar med det mest gynnsamma utfallet i åtanke, men även med insikten om att andra spelare har samma strävan. Aktörers handlingar reflekterar de egna preferenserna men det betyder inte nödvändigtvis att dessa endast berör det egna välbefinnandet (Hermansson 1990:13–15). En rationell aktör har dock ett målinriktat beteende som är baserat på relationen mellan mål och medel. Å ena sidan är det av vikt att beräkna vilka medel som är effektiva för att uppnå målen. Å andra sidan, bör det hållas i åtanke hur beteendet tolkas utav andra och vad det får för effekt (Chong 2000:13). Med detta sagt iakttar rationella aktörer varandra, vilket är av betydelse i analyser av samarbete mellan aktörer.

3.2 Rational choice och samarbete

Inom internationella relationer lägger rational choice fokus på stater och deras strävan efter makt-maximering. Det är aktörer och deras agerande som observeras och inte strukturer och normer. Rational choice förklarar aktörers beslut givet förutsatta valmöjligheter och resultatet av de val som görs (Levy 1997:99–100).

Ett grundantagande inom rational choice är aktörers tillgång till fullständig information. I verkligheten är dock fullständig information omöjlig att erhålla, detta existerar endast rent teoretiskt. Rational choice menar därför att det alltid råder en viss osäkerhet om aktörers intentioner och därmed hur andra kommer att handla. Denna osäkerhet gör att en stat aldrig kan veta vad andra staters intressen eller bakomliggande motiv är och därav krävs försäkran och tecken på tillit innan stater är villiga att samarbeta fullt ut (Kydd 2001:801).

Som verktyg för att åskådliggöra och analysera osäkerheten kring staters agerande använder sig rational choice av spelteori. Som nämnts ovan, förväntas stater agera strategiskt för att förverkliga sina egna mål och detta kan appliceras på hur och med vilka de väljer att samarbeta. Fångarnas dilemma är den spelteori som ofta används för att förstå hur aktörer inom internationella relationer förhandlar. Det som är rationellt i stunden kan vara irrationellt på lång sikt och därmed är det viktigt att inte bara agera i stundens hetta, men att tänka i ett längre perspektiv. Trots misstro och osäkerhet finns det en medvetenhet om att internationellt samarbete är strategiskt fördelaktigt och gynnas i längden (Aggestam 2006:182–183). När stater ser långsiktigt på sina relationer kan kompromisser och samarbete frambringas då osäkerheten minskar och förtroende ökar steg för steg. Ett ömsesidigt beroende skapas och parterna svarar med motsvarande åtgärder, dvs. tit for tat (Wendt 1994:390).

3.3 Sverige i Afghanistan enligt rational choice

För att förklara varför Sverige deltar med militära styrkor i Afghanistan är det enligt rational choice viktigt att angripa bakomliggande intressen och strategier, då dessa anses vara orsakerna till staters handlingar (Ward 2002:70).

Svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande är av betydelse då det kan göras intressanta iakttagelser om Sveriges taktik. Vi redogör i detta kapitel för Sveriges handlingar och vilka konsekvenser dessa kan tänkas få. Då staters intressen är av betydelse analyserar vi vilka intressen Sverige har, dels officiella, som säkerhetsaspekten, men även inofficiella såsom målen med NATO-samarbetet.

3.3.1 Svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande

”Nu skall vi utnyttja de möjligheter som det utvidgade EU erbjuder genom en aktiv politik och genom alliansbyggande, inte minst med de nya medlemsländerna och de nordiska och de baltiska länderna.” (Utrikesdeklaration 2004:4)

Med citatet ovan från regeringens utrikesdeklaration år 2004 kan vi uttyda hur aktiv politik och alliansbyggande numera är viktiga ord inom svensk utrikespolitik. Inom rational choice är aktörers intentioner utgångspunkten för beslutsfattande (Hermansson 1990:38). Vi kommer nedan att redogöra för vilka Sveriges intentioner med deltagandet i ISAF kan tänkas vara.

I mitten på 1900-talet förändrades den svenska utrikespolitiken från att vara återhållsam till mer aktiv i strävan mot att förändra världen till det bättre. Som reaktion på en period färgad av två världskrig och kolonialism, ansåg sig Sverige nu manad till att driva frågor inom en rad olika områden. Hållbar utveckling, nedrustning och små staters rättigheter till självständighet från kolonialmakterna är några exempel på Sveriges aktiva politik. Sverige bedrev generösa biståndsinsatser, dels för att bekämpa fattigdom men även för att hjälpa svaga stater till att stå på egna ben. Sverige var inte blygsam med att visa missnöje när stora stater utnyttjade sin maktposition (SOU 2002:108, s. 134-135). Ett exempel på detta är under Vietnamkriget då Olof Palme tillsammans med Nordvietnams ambassadör gick en solidarisk marsch. Amerikanerna tolkade handlingen som ett provokativt yttrande om USA och dess allierades brist på demokrati (SOU 2002:108, s. 94).

Den svenska neutralitetsprincipen har inte hindrat en aktiv utrikespolitik, tvärtom innebär alliansfriheten att Sverige självständigt kan ta ställning i utrikespolitiska frågor. Neutralitet betyder inte åsiktsneutralitet, och detta har Sverige tydligt visat (Lindholm 2008:119). I och med 1992 års nya formulering av alliansfrihet kom Sverige att i större utsträckning ha en internationellt deltagande roll. Sveriges militära närvaro i Afghanistan skulle enligt rational choice vara en följd av den förda aktiva utrikespolitiken där Sverige vill synas och vara en deltagande aktör på den internationella arenan.

Svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande kan alltså anses spegla ett typiskt småstatssyndrom. Sverige är ett litet land och påverkas därför av hur andra länder agerar. Stora stater tenderar att utnyttja sin makt och storlek gentemot mindre stater vars suveränitet i vissa fall inskränks. Småstater som Sverige är noga med att kritisera sådant agerande, då det i längden finns en risk för upprepande mönster (SOU 2002:108, s.136). Den aktiva svenska utrikespolitiken skulle alltså enligt rational choice vara ett uttryck för att bevara den egna nationens säkerhet. Starka utrikespolitiska ställningstaganden mot stormakters handlingar, är därmed inte av altruistiska skäl utan snarare av strategiska. Genom att upprätthålla den internationella rätten, med fundamentala principer om småstaters rättigheter, skyddas den globala freden och därmed även Sveriges säkerhet (SOU 2002:108, s. 136-137).

Som nämnts ovan har Sverige tidigare även kritiserat USA för att ha utnyttjat sin maktposition. Anledningen till varför Sverige i fallet Afghanistan inte

kritiserade den amerikanska invasionen, kan utifrån rational choice förklaras av att talibanregimen hyste terrornätverket Al Qaida. Terrorattackerna mot World Trade Center kan anses vara en attack mot den liberala demokratin och visade att även en stormakt som USA kan vara sårbar. Bekämpningen av terrorismen blev således angeläget även för Sverige då västerländska stater ansågs vara hotade.

3.3.2 Logic of consequences

”För regeringen är det centralt att utveckla den transatlantiska länken och Sveriges samarbete med Förenta staterna. På samma sätt som vi behöver ett engagemang från USA i de globala frågorna, behöver USA det internationella samfundet för att kunna hantera sin egen hotbild.” (Utrikesdeklaration 2006:6)

Med rationellt tänkande följer en viss logik, så kallad logic of consequences. Detta innebär att vid beslutsfattande kalkyleras handlingar och val utifrån vilka konsekvenser dessa får. För en aktör gäller det att ha utfallet i åtanke och för varje beslut beräkna vad resultatet blir och vad som är mest gynnsamt (Fearon – Wendt 2002:60). Rational choice skulle angripa hur svenska utrikespolitiska beslut påverkar Sveriges framtid. I vårt fall, Sverige i Afghanistan, ställs frågan om vilka konsekvenser detta får och hur Sverige kan gynnas av deltagandet i multinationella styrkan ISAF.

USA är huvudaktören i Afghanistan med anledning av invasionen 2001 som syftade till att störta talibanregimen. De länder som nu befinner sig i Afghanistan, inklusive Sverige, stödjer indirekt USA i dess arbete för att bekämpa terrorn och främja demokrati. Rational choice skulle fokusera på vad Sverige i längden vinner på att bidra med soldater och militära medel för att hjälpa de allierade i Afghanistan. Konsekvenserna av att förbli neutrala och ställa sig utanför vägs mot konsekvenserna av att delta i kriget mot terrorismen. Sveriges deltagande i ISAF är ett ställningstagande som kan ge signaler om att Sverige sträcker ut en hand och ser USA som sin samarbetspartner. Ur rational choice synvinkel är det av strategiskt intresse för Sverige att ha en bra relation till USA då det är en stormakt med mycket inflytande i världen. Detta kan gynna Sverige i framtiden, exempelvis i svenska hjärtefrågor om miljö och hållbar utveckling där USA är en viktig bricka i det politiska spelet.

3.3.3 Kollektiv säkerhet

”Nu, mer än någonsin, behöver landet vår hjälp [...] De många svenskar som deltar i civila och militära insatser i Afghanistan, och på andra ställen i världen, gör ett viktigt arbete för den globala freden och säkerheten, och för Sverige” (Utrikesdeklaration 2002:6)

Så löd motiveringen i regeringens utrikesdeklaration år 2002 till beslutet för ett militärt deltagande i Afghanistan. Terrorattackerna den 11 september 2001 förändrade utsikterna för säkerhetspolitiken runt om i världen, så även för

Sverige. Terrorism blev ett globalt fenomen och uttryckte sig i nya former. Med en förändrad hotbild följde omprioriteringar inom den svenska försvarspolitik. Den som tidigare varit inriktad på en möjlig invasion av Sverige, fick istället fokus på hot som inte tar hänsyn till nationsgränser. Tidigare invasionsförsvar, med mängd och styrka, blev insatsförsvar med kvickhet och flexibilitet, såväl inom Sveriges gränser som utanför. Den militära alliansfriheten kvarstår men osäkerheten om framtida hot gör att Sverige har en aktiv roll i det europeiska försvarssamarbetet (Säkerhetspolitik 1).

Sveriges utrikespolitiska agenda går numera i linje med GUSP. Samarbetet innefattar bl.a. bekämpning av terrorism, den internationella droghandeln, illegal invandring samt frågan om den globala miljön. För att unionens intressen inte ska stå på spel är det viktigt att skapa stabilitet och fred i världen. Den kollektiva säkerheten är avgörande för unionens framtid och för att främja medlemsländernas trygghet (Europeiska Kommissionen:13).

Rational choice skulle påpeka att det genom GUSP ges incitament till fördelarna med multinationellt samarbete då osäkerheten minskar ju mer EU utvecklas och den kollektiva säkerheten sätts i centrum. I fallet Afghanistan där droghandel och terrorism är förekommande problem med konsekvenser som illegal invandring, ligger det i EU och därmed Sveriges intresse att bekämpa detta.

Säkerhet är ett nyckelord i svensk utrikespolitik. Denna säkerhetsaspekt är en viktig förklaring till varför Sverige deltar i ISAF. Genom Provincial Reconstruction Teams (PRT) arbetar ISAF främst för säkerhet och återuppbyggnad av det Afghanska samhället. Detta görs för att underlätta arbetet för afghanska myndigheter, FN- och biståndsorganisationer samt andra civila insatser. För att möjliggöra utveckling i landet och humanitära insatser för fred och demokrati är det nödvändigt med militärt skydd. Sverige har dessutom egna intressen i landet att beakta. SIDA och Svenska Afghanistankommittén (SAK) har länge befunnit sig i landet. För att dessa projekt ska vara framgångsrika krävs att svensk militär är närvarande för att bidra till deras säkerhet (Regeringen 4).

Säkerhetsaspekten är dessutom viktig eftersom ett instabilt Afghanistan utgör ett hot mot omvärlden. I synnerhet med tanke på det stöd terroristnätverket Al Qaida hade hos talibanregimen. Idag är Afghanistan ett näste för droghandel och stridande krigsherrar. Om inte dessa problem hanteras finns det risk för spillover-effekt som även utgör ett hot mot Sverige. Av denna anledning är det angeläget för Sverige att delta i internationella operationer för att upprätthålla global fred och säkerhet (Utrikesdeklaration 2009:7-8).

Sverige är ett litet land vars överlevnad som stat är beroende och påverkas av vad som sker i omvärlden. Rational choice skulle hävda att Sveriges militära deltagande i Afghanistan därmed grundar sig i att Sverige gynnas säkerhetspolitiskt i längden. Ett säkert Afghanistan leder till större säkerhet i regionen, vilket bidrar till den kollektiva säkerheten.

3.3.4 Svenskt samarbete med NATO

”Sverige är militärt alliansfritt. Samtidigt är NATO en viktig partner till Sverige när det gäller insatser i krisområden.”(Utrikesdeklaration 2005:8)

Citatet ovan är ett exempel på ett återkommande tema i svenska utrikesdeklarationer de senaste åren. Sverige har samarbetat med NATO sedan 1994 enligt Partnerskap för Fred (Pff). Detta samarbete innefattar såväl informationsutbyte som en säkerhetspolitisk dialog. Internationell krishantering är en av NATO:s huvuduppgifter och ligger även i Sveriges intresse, vilket exemplifieras av deltagandet i ISAF (Säkerhetspolitik 2).

För att förklara de militära insatser Sverige gör i Afghanistan skulle rational choice angripa det svenska samarbetet med NATO som en del av förklaringen. Vi kommer därför att presentera potentiella orsaker till varför Sverige deltar i en NATO-ledd styrka som ISAF, trots dess militära alliansfrihet. Utifrån rational choice kan samarbetet med NATO i Afghanistan bedömas som ett strategiskt drag och ett rationellt beslut med förklaringen att Sverige är ett litet land utan stark försvarsmakt.

Ett framtida NATO-medlemskap för Sverige står fortfarande oskrivet. Med rational choice som utgångspunkt kan det dock hävdas att ett nära samarbete bör vidhållas, oavsett ett intresse om medlemskap från Sveriges sida.

För ett medlemskap i NATO krävs att vissa kriterier uppfylls, framförallt tillgivenhet och tillit för att komma runt osäkerheten kring samarbete. Rational choice menar att det är naturligt för NATO med ”inträdesprov” som visar vilka som är villiga att betala det pris som krävs för ett medlemskap. Med detta utkristalliserar ett mönster där strategiska signaler ges om länders intressen och samarbetsvilja (Kydd 2001:801–802).

Ponera att Sverige strävar mot ett medlemskap i NATO. Medlemmarna behöver då en försäkran om lojalitet och engagemang från Sveriges sida. En stat är medveten om att dess beteende iaktas och tolkas av andra stater samt att dess handlingar skapar förväntningar (Allison – Zelikow 1999:41). Med detta som bakgrund skulle rational choice förklara Sveriges inblandning i Afghanistan som ett resultat av att Sverige vill visa framfötterna samt skicka signaler om att det är en stat att räkna med. Det Svenska deltagandet i ISAF blir en form av styrkeuppvisning och tillitsbyggande med ett försök till att visa svenskt bidragande till en mer fredlig och säker värld. Ett NATO-medlemskap är samtidigt en känslig fråga med hänsyn till en lång tradition av neutralitet och sedermera alliansfrihet. Denna princip är så pass djupt rotad i svensk utrikespolitik att det kan anses olämpligt att frångå denna över en natt. Rational choice skulle därmed betrakta samarbetet med NATO som ett tecken på att Sverige sakta men säkert närmar sig ett framtida medlemskap utan att göra något förhastat.

Även om Sverige inte strävar mot att bli medlem i NATO skulle rational choice hävda att det ändå ligger i Sveriges intresse att vara på god fot med organisationen. NATO-pakten innebär att om ett NATO-land blir anfallet ska de andra medlemsländerna ingripa för att försvara och hjälpa det angripna landet.

(NATO 1949; artikel 5). Då Sverige inte är med i pakten utan endast är samarbetspartner kan Sverige vid en invasion inte garanteras ett sådant stöd av NATO-medlemmarna. Sveriges långtgående partnerskap med NATO kan däremot generera en viss förväntan av stöd vid ett eventuellt utomstående hot. Deltagandet i ISAF blir indirekt en tjänst till NATO och ytterligare en svensk insats i mängden av andra. Då tjänster följs av gentjänster skulle Sverige kunna förvänta sig att NATO ställer upp vid en potentiell invasion.

Små stater som Sverige måste ta ställning till huruvida de är redo för att frångå delar av den nationella suveräniteten, eller att i militära angelägenheter underordna sig NATO. I frågan om ett för Sverige utökat samarbete med NATO kan det relateras till en spelsituation, där Sveriges strategier blir beroende av de andra spelarnas (Hermansson 1990:24). Sveriges militära närvaro i Afghanistan blir ett steg i ledet av det utökade samarbetet med NATO. Rational choice skulle hänvisa detta till ett fall av upprepade spel. Det svenska deltagandet i ISAF är inte den första NATO-ledda insatsen Sverige medverkar i, troligtvis inte heller den sista. Detta upprepade samarbete leder till en underförstådd överrenskommelse av ömsesidig tillit (Hermansson 1990:156–157).

4 Analys – konstruktivismen

Nedan kommer Sveriges deltagande i en NATO-ledd styrka i Afghanistan att förklaras utifrån konstruktivismen. Först kommer teorin att introduceras med dess olika byggstenar och grundantaganden. För att sedan gå vidare till hur konstruktivismen ser på samarbete och internationell politik. Därefter följer appliceringen av teorin på Sveriges militära närvaro i Afghanistan. Avsnittsrubrikerna följer samma struktur som för rational choice, konstruktivismen närmar sig emellertid dessa ämnen på ett annat sätt, därmed skiljer sig orsaksfaktorerna.

4.1 Konstruktivismen

Konstruktivismen uppkom från början som en kritik mot de individcentrerade perspektiven, där egenintresse är det som påverkar individens agerande. Konstruktivister anser att det istället är samspelet mellan aktör och struktur som påverkar handlingar och hur omvärlden uppfattas. Sociala normativa strukturer studeras då dessa antas begränsa aktörer, som resultat av att de inte på förhand kan känna till sina intressen och hur de ska realiseras (Hobson 2000:145–146).

Utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv betonas *hur* intressen formas och *hur* etablerade normer och regler efterlevs. Sociala normer tar sig i uttryck genom den makt sociala strukturer besitter, dessa i sin tur påverkar hur intressen och idéer formas (Eriksson 2006:93,98). Till skillnad från rational choice menar konstruktivister att en stats identitet skapas genom strukturer och de existerande normerna i samhället, som i sin tur definierar en stats intressen. I takt med att normer utvecklas, omkonstrueras identiteter och därmed intressen. Inom internationella relationer kan det relateras till ändringar inom den politik stater för (Hobson 2000:146).

Människan konstruerar samhället och samhället konstruerar människan, det är alltså en dualistisk process där människan är en social varelse som formas av sociala relationer (Onuf 1998:59). Immateriella fenomen som kultur, språk och identitet är sociala konstruktioner som är situationsbetingade. Dessa kan inte tas för givna utan utvecklas och ges innebörd först genom socialt samspel (Eriksson 2006:87–89).

4.2 Konstruktivismen och samarbete

Det centrala för konstruktivismen är studiet om normer och regler, dvs. vilken funktion dessa har i utrikespolitik. Till skillnad från rationalistiska teorier är inte stater maktmaximerande. Konstruktivister hävdar istället att stater engagerar sig i internationellt samarbete, på basis av de existerande normerna. Internationella regimer är ett resultat av hur dessa gemensamma normer och regler upprätthålls inom specifika politikområden, och därmed blir en del av ett internationellt värderingssystem (Tallberg 2006:209). Inom konstruktivismen anses normer vara autonoma samt definiera staters identitet. Eftersom stater socialiseras av konstituerade normer är de undermedvetet positiva till internationellt samarbete. Det faller sig således naturligt att samarbete är en del av staters identitet (Hobson 2000:155).

I takt med globaliseringen blir världen alltmer sammanflätad, det mellanstatliga samarbetet blir vanligare och internationella organisationer får en betydelsefull roll. Normer institutionaliseras och går hand i hand med den globala utvecklingen. Värdeladdade frågor som mänskliga rättigheter och demokrati blir nya samarbetsområden, där stater tidigare inte samverkat. Inom konstruktivismen nämns det globala civilsamhället som kan studeras på två sätt. Civilsamhället kan betraktas som en aktör som sätter den politiska agendan. Det kan även ses som en arena för global politik där internationella organisationer samt icke-statliga aktörer definierar och bestämmer normer (Brysk 2005:16–18).

Enligt konstruktivister kan internationella organisationer betraktas som byråkratier och därav följer en viss auktoritet gentemot stater. Internationella organisationer har en moralisk auktoritet i den bemärkelsen att deras normer, råd och riktlinjer tas i beaktning av stater. Detta kan ses som en form av maktutövning då stater ofta omedvetet följer dessa normer som i sin tur påverkar hur och i vilka frågor de väljer att samarbeta (Barnett – Finnemore 2004:29–34).

Stater närmar sig internationellt samarbete med en öppenhet för socialisering, inlärninng och övertalning av internationella regimer och organisationer. Dessa kan därför influera stater genom goda argument, normer och idéer och därmed påverka vad stater ser som sina intressen (Tallberg 2006:209).

4.3 Sverige i Afghanistan enligt konstruktivismen

Varför Sverige har styrkor i Afghanistan, kan utifrån konstruktivismen förklaras genom att reda ut hur Sverige påverkas och formas av de sociala strukturer som omger landet. För att förstå vad som ligger i en stats intressen, krävs en förståelse av den internationella sociala strukturen som staten är en del av (Finnemore 1996:2).

Vi kommer därför att skildra vilka normer som genomsyrar svensk utrikespolitik och hur detta uttrycker sig i beslutsfattandet. Kollektiva rättigheter

och säkerhet är exempel på värderingar som motiverar det svenska engagemanget i Afghanistan. Konstruktivister menar att intressen grundar sig i hur stater identifierar sig och att handlingar är ett resultat av vad som anses vara lämpligt beteende. Det svenska samarbetet med NATO i Afghanistan närmar vi oss genom att belysa hur Sverige identifierar sig gentemot organisationen.

4.3.1 Svenskt utrikespolitiskt beslutsfattande

”Vårt gemensamma ansvar för framtiden har aldrig varit tydligare än idag. Med globaliseringen suddas gränserna mellan inrikes- och utrikespolitik ut. Också rättvisa, mänskliga rättigheter, demokrati och hållbar utveckling måste globaliseras. Vi måste verka för samma värden i Sverige, EU och hela världen.” (Utrikesdeklaration 2002:7)

År 2002, kort efter Sverige tog beslutet att skicka militära styrkor till Afghanistan, noterades ovanstående citat i utrikesdeklarationen. För att kunna förklara varför Sverige befinner sig i Afghanistan, skulle konstruktivister angripa vilka normer som styr Sverige och hur detta visar sig i utrikespolitiska beslut. Stater vilar på olika normer och värderingar vilket reflekteras i deras agerande internationellt (Hobson 2000:165).

Frågor som rättvisa, demokrati och hållbar utveckling färgar den svenska värdegrunden. Engagemanget i FN är ett exempel på hur Sverige arbetar för att sprida dessa normer och värderingar. FN-medlemskapet har tillskrivits vara en hörnsten i den svenska utrikespolitiken, dels eftersom att Sverige genom FN kan uttrycka sitt stöd för internationell utveckling, fred och säkerhet (Regeringen 5). Men även då FN med de normer och värderingar som utgör organisationen, indirekt styr Sveriges intressen. ISAF-styrkan är under FN-mandat, vilket konstruktivister skulle betrakta som en indikator på att Sverige väljer att agera och engagera sig utefter internationellt accepterade normer.

Konstruktivister menar att en stats identitet är konstruerad, den är inte given utan formas genom interaktion med andra stater (Zehfuss 2002:41). Med hänsyn till Sveriges storlek kan det anses vara formbart utefter EU organisationer som FN, men även större länder, vars strukturer påverkar Sverige. Detta kan styrkas av konstruktivismens argument om att ett lands identitet är beroende av hur det ser sig själv i relation till andra länder (Kubáľková 2001:33). Till skillnad från stormakter kan småstater inte alltid få sin vilja igenom med endast aktioner. Sverige identifierar sig emellertid som en ”moralisk stormakt” och använder istället ord som medel (Dahl 2006:13). Detta tar sig i uttryck dels genom förespråkandet av mänskliga rättigheter, men även i andra högaktuella frågor, som exempelvis hållbar utveckling, där Sverige strävar efter att vara en moralisk förebild.

Konstruktivister menar att utrikespolitik är en konstruktion och blir vad stater gör det till. Stater tolkar, beslutar, implementerar och uttalar sig om politiska fenomen och omvärlden, på så vis konstrueras utrikespolitik. Språkets semantik är inte att underskatta då definitioner och kategorisering av omvärlden är ett maktverktyg (Kubáľková 2002:38). Exempel på detta är då USA år 2001

klassificerade Afghanistan som ett terrornäste och definierade existerande hot och begreppet terrorist. När sådana föreställningar får genomslag i ett internationellt sammanhang blir det en maktfaktor (Eriksson 2006:88). Att Sverige var ett land i mängden som följde USA i dess kamp mot terrorism i Afghanistan, visar på språkets inflytande och betydelse. Sverige förde en liknande retorik, med uttalanden som att Sverige ska gå i främsta ledet i bekämpningen av terrorism och motivering om hur Afghanistan mer än någonsin behöver Sveriges hjälp (Utrikesdeklaration 2002:6, 2003:2). Med dessa väl valda ord var detta regeringens sätt att legitimera det kontroversiella beslutet om att delta i ISAF. Sveriges agerande kan tolkas som att landet ser det som en plikt att hjälpa ”dem”, det förtryckta folket i Afghanistan. Detta kan relateras till konstruktivismen där en klassificering av ”vi” och ”dem” är ett typiskt sätt av stater att identifiera sig själva samt de andra för att kunna legitimera ett lämpligt agerande (Risse-Kappen 1996:366–367).

4.3.2 Logic of appropriateness

”Länder som är tillräckligt stora för att höras i världssamfundet, men tillräckligt små för att dela insikten om värdet av internationellt samarbete. Sverige är ett sådant land.”(Utrikesdeklaration 2006:10)

Citatet ovan är ett tydligt exempel på hur Sverige identifierar sig som stat, vad det har för betydelse kommer vi att utveckla nedan.

Det är kontexten av internationella normer och förståelsen om vad som är rätt och lämpligt beteende, som definierar staters intressen. Lämplighet är således det som påverkar stater, då deras agerande följer en viss logik, dvs. logic of appropriateness (Finnemore 1996:28–29).

Sveriges medverkande i ISAF kan förklaras som en följd av ett invariant mönster av beteende. Sverige har varit medlem i FN sedan 1946 och har en lång erfarenhet av militära operationer i form av fredsinsatser under FN-flagg. Konstruktivister antyder att stater agerar utefter frågan om hur liknande stater skulle agera i samma situation. För att förklara orsakerna till handlingar är det av värde att se till i vilken social kontext handlingarna utförs och vad som anses lämpligt i varje läge (Fearon – Wendt 2002:60).

I Sveriges fall, skulle konstruktivister angripa vad som tros vara lämpligt med avseende på hur Sverige identifierar sig. Om Sverige vill vara en förebild inom främjandet av fred, utveckling och demokrati, kan engagemanget i Afghanistan betraktas som ett lämpligt agerande enligt konstruktivismen. Särskilt med hänsyn till att Sverige identifierar sig som en aktiv småstat, men likväl en moralisk stormakt.

Konstruktivister menar att stater är omfamnade av normer och regler, och detta resulterar i att de agerar som regelmättiga aktörer. Valen är så begränsade av normer och präglade av oskrivna regler, att de ofta anses vara självklara (Fearon – Wendt 2002:60). Detta kan relateras till Sveriges val att skicka styrkor till Afghanistan, då Sverige kan uppfatta att ett visst lämpligt beteende förväntas av

dem. Med förväntningar följer ansvarstagande, såväl som att visa stöd i bekämpning av terrorismen.

4.3.3 Kollektiva rättigheter och säkerhet

”Säkerhet i dagens värld måste skapas globalt och gemensamt, och innebära frihet och trygghet för alla.” (Utrikesdeklaration 2003:1)

I takt med tredje generationens mänskliga rättigheter ligger fokus på det kollektiva. Det kollektiva, i den bemärkelsen att rättigheterna ska vara globala, men även i egenskap av individens rättigheter i en grupp (Brysk 2005:7). Sveriges militära såväl som civila insatser i Afghanistan motiveras, likt citatet ovan, som ett främjande av frihet och demokrati. En av de främsta orsakerna till det svenska deltagandet i ISAF är att slå vakt om det Afghanska folkets grundläggande rättigheter, som inte tillgodoses p.g.a. den sargade situationen i landet. Framförallt lyfts kvinnor och barns situation fram, då det har varit de mest utsatta grupperna under talibanregimens förtryck (Utrikesdeklaration 2002:6, Gunilla Carlsson 9/11 2007). I enlighet med konstruktivismen kan Sveriges fokus på kvinnor och barn tyda på tredje generationens mänskliga rättigheter, som ska tillkomma specifika grupper i samhället.

Varje människa har rätt till säkerhet och trygghet och dessa i sin tur är en förutsättning för andra rättigheter. Sverige arbetar därför aktivt för säkerhet i Mellersta Östern som leder till att den kollektiva säkerheten ökar. Konstruktivister skulle uppmärksamma hur Sveriges insatser är influerade av de internationella normer som råder. Det svenska engagemanget i Afghanistan kan ses som ett uttryck för den normtransformation som sker i världen. Idag anses den internationella spridningen av mänskliga rättigheter och demokrati vara ett resultat av att normer och regler har institutionaliserats. De anses numera vara universella och en del av den nya världsordningen (Brysk 2005:22–23). Ett bevis på detta är t.ex. FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, som en majoritet av västvärldens länder skrivit under. Sverige har ratificerat båda, varav den sistnämnda är juridiskt bindande (Demker 2006:351).

Den svenska militära närvaron i Afghanistan kan tolkas som att Sverige nu identifierar sig med konventionernas normer. Sveriges agerande kan ses som ett tecken på socialisering där beteendet har anpassats, till följd av gemensamma normer. Utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv är Sverige alltså i Afghanistan inte p.g.a. tvång men faktiskt av övertygelse och viljan att agera som andra likasinnade stater (Eriksson 2006:98–99). Det är följaktligen inte endast stater och dess regeringar som sätter den politiska agendan. Internationella organisationer, statliga såväl som icke-statliga, spelar en inflytelserik roll inom internationell politik. De besitter viktig kunskap och information som används för att kategorisera världen, identifiera problem och sprida normer. Internationella organisationer är på så sätt viktiga regel- och normsättare (Barnett – Finnemore 2004:29–34)

En stat ska värna om sina medborgares grundläggande rättigheter, såsom skydd och frihet. I den bemärkelsen står de mänskliga rättigheterna över en stats suveränitet (Demker 2006:351). De mänskliga rättigheterna i Afghanistan respekterades inte av talibanregimen. Av den anledningen kan vi hävda att Sverige såg det som legitimt att förbise Afghanistans suveränitet och därmed ansluta sig till den multinationella styrkan ISAF.

4.3.4 Svenskt samarbete med NATO

”Sverige deltar aktivt i det internationella samarbete som är en förutsättning för att bekämpa terrorismen. Respekt för de mänskliga rättigheterna och för folkrätten är avgörande för att den kampen skall bli framgångsrik”(Utrikesdeklaration 2004:2)

Drivkraften för det tilltagande internationella samarbetet har varit en ökad interdependens. Enskilda staters handlingsutrymme har minskat till icke-statliga och mellanstatliga organisationers fördel. NATO är ett exempel på det sistnämnda. Konstruktivismen skulle med detta sagt, förklara det svenska samarbetet med NATO som ett verktyg för hanteringen av gränsöverskridande problem såsom terrorism. Sverige har en strävan om allas rätt till fred och frihet vilket genomsyrar den svenska utrikespolitiken (Utrikesdeklaration 2003:1).

Det svenska deltagandet i ISAF kan anses motstridigt med hänsyn till den svenska militära alliansfriheten. Med anledning av Sveriges storlek är det dock svårt som enskild aktör att genomföra de mål som Sverige faktiskt har om främjandet av demokrati och mänskliga rättigheter. Konstruktivister skulle hänvisa till citatet ovan och se det svenska samarbetet med NATO, som en förutsättning för att Sverige ska kunna bistå det Afghanska folket, med hjälp och säkerhet, på vägen mot fred.

För att kunna förstå varför Sverige samarbetar med NATO är det av betydelse att analysera organisationens identitet samt hur Sverige i sin tur identifierar sig i relation till NATO. Vad som omhuldar medlemsländerna i NATO är en internationell gemenskap av normer som demokrati, frihet och rättssäkerhet. Mer specifikt ska det ses som en organisation med mål om kollektiv säkerhet och samarbete i militära frågor. Eftersom att NATO består av liberala demokratiska stater vill de uppmuntra demokrati och samarbete, så att andra stater också blir demokratiska (Kydd 2001:805–806). Detta går i linje med svenska intressen och Sverige kan därmed identifiera sig med NATO, dess normer och värderingar.

Den kollektiva identitet som skapas kring NATO, frambringar en samhörighet mellan medlemsländerna, men även med samarbetspartners som Sverige. Denna gemenskap mellan stater leder till att säkerhetshot inte uppfattas som var stats ensak utan ett gemensamt ansvar. Konstruktivister menar dessutom att om det kollektiva jaget är tillräckligt utvecklat inom en grupp av stater kan det resultera i en viss grad av altruism i säkerhetsfrågor (Zehfuss 2002:40). Utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv är Sveriges val att samarbeta med NATO inte nödvändigtvis av strategiska skäl. Sveriges intressen och intentioner med

deltagandet i ISAF är inte givna utan skulle tolkas som en socialiseringsprocess där dessa är under utveckling och ändras med tiden.

5 Slutsats

Sveriges deltagande i ISAF är ett ifrågasatt engagemang och inte minst ett känsligt ämne då styrkan går under NATO-flagg. Svensk utrikespolitik har länge präglats av en neutralitetsprincip och militär alliansfrihet som har tjänat Sverige väl. Även om Sverige tidigare har deltagit i fredsbevarande FN-styrkor, är det likväl anmärkningsvärt varför Sverige involverar sig i Afghanistan och ansvarar för ett område lika stort som en femtedel av Sveriges yta. Att Sverige som är militärt alliansfritt väljer att delta i den multinationella styrkan ISAF och därmed verka under NATO, får ämnet att bli än mer intresseväckande.

Det finns knapphändig officiell information om resonemang och motiveringar till beslutet att delta i ISAF. Med hjälp av teorierna rational choice och konstruktivismen, vill vi visa hur det utifrån dessa kan illustreras vad det är som driver Sveriges engagemang. Svaret står inte skrivet till varför Sverige är i Afghanistan, och det finns inte endast en förklaring som är korrekt. Syftet har därför varit att påvisa hur en politisk företeelse kan tolkas och förklaras olika beroende på hur man väljer att angripa problematiken. Rational choice och konstruktivismen skiljer sig i synen på internationella relationer, särskilt i grundantaganden om vad som styr aktörers handlingar och beteenden. Denna åtskillnad gör att användandet av dessa teorier ger en mångfacetterad bild av orsakerna till Sveriges militära närvaro i Afghanistan. Varje teori har egna antaganden och utmärkande drag samt fokuserar på olika orsaksfaktorer. Teorierna formulerar olika frågor kring ett och samma fall. Därav skiljs de även åt i var de letar efter svar och stöd för sina argument.

Rational choice menar att en stat är medveten om sina intressen och preferenser och agerar utefter bästa möjliga utfall. Därmed skulle rational choice angripa fallet Sverige i Afghanistan genom att se till vilka mål Sverige har med engagemanget. Sveriges aktiva utrikespolitik och samarbetet med NATO ses som ett medel för att bejaka sina intressen och uppnå målet om den svenska nationens säkerhet. Sverige antas vara en rationell och strategisk aktör som beräknar vilka konsekvenser deltagandet i ISAF kan generera, samt hur Sverige kan gynnas i längden.

Konstruktivister däremot menar att en stat inte alltid känner till sina intressen, då dessa inte är givna utan formas av den sociala struktur som omger staten. Konstruktivismen närmar sig fallet genom att belysa hur Sverige identifierar sig som stat, men även i relation till andra stater. De rådande normer och sociala strukturer som Sverige är en del av, påverkar landets identitet och intressen. Konstruktivismen skulle angripa det svenska militära engagemanget i Afghanistan som ett resultat av de normer och värderingar som präglar svensk utrikepolitik och som styr vad Sverige uppfattar som lämpligt beteende.

Hur teorierna tolkar att Sverige genom ISAF samarbetar med NATO, är ett tydligt exempel på hur de fokuserar på olika orsaksfaktorer och belyser problematiken ur två skilda perspektiv. Rational choice ser stater som nyttokalkylerande aktörer med maktmaximerande intressen. Samarbetet med NATO tolkas som ett upprepat spel där osäkerheten minskar för varje gång och Sverige i längden gynnas av att samarbeta med organisationen. Deltagandet i ISAF ska alltså främst ses som ett strategiskt drag från Sveriges sida.

Konstruktivismen menar istället att Sveriges samarbete med NATO i Afghanistan framförallt ska ses som ett resultat av den socialisering av normer som sker. NATO är en internationell gemenskap av normer som demokrati, rättssäkerhet och frihet, vilket Sverige identifierar sig med. Av denna anledning känner Sverige en samhörighet med organisationen och är därmed villig att samarbeta i säkerhetsfrågor som bekämpningen av terrorismen i Afghanistan.

Rational choice och konstruktivismen har båda sina för och nackdelar. Rational choice antar att stater har fullständig information, vilket ger en förenklad bild av verkligheten. Det är realistiskt i en utopisk värld men i en beskaffad verklighet är det omöjligt för stater att ha fullständig information om andra staters intressen och hur de kommer att agera. Därför lättas det på sådana antaganden för att kunna göra en analys möjlig. Principen om fullständig information kvarstår dock och ger oss en insikt i, och förståelse för, hur stater agerar i vissa situationer, även om verkligheten inte är så enkelt konstruerad.

Konstruktivismen hävdar att normer, värderingar, staters intressen och identitet är sociala konstruktioner. Dessa formas alltså i samspel med varandra och existera först i relation till något annat. Konstruktivismens syn på internationella relationer kan därmed anses vara något komplex. Det blir inte lika tydligt till vad som är grundorsakerna till staters handlingar. Däremot är konstruktivismen en teori som erkänner normers betydelse och inflytande på staters intressen och agerande.

Med detta sagt, kan det svenska deltagandet i ISAF alltså inte förklaras och förstås utifrån endast ett perspektiv. Teorier tenderar att orubbligt hålla fast vid sina grundantaganden och därmed gå miste om andra möjliga förklaringsfaktorer. Rational choice å ena sidan, kan anses enkelspårig i den bemärkelsen att staters handlingar grundar sig i egenintresse och strategiskt tänkande samt beräkning efter mål och medel. Detta är tillämpligt i säkerhetsfrågor vilket gör att rational choice delvis kan förklara Sveriges militära närvaro i Afghanistan, dock inte tillräckligt på egen hand. Konstruktivismen å andra sidan, menar att staters intressen och preferenser är situationsbetingade som ständigt formas och förändras. Staters handlingar kan därmed inte tas för givna. Sveriges deltagande i ISAF behöver alltså inte vara av strategiska skäl, utan kan förklaras som ett resultat av det svenska bejakandet av mänskliga rättigheter. Tillsammans kompletterar teorierna varandra väl, den ena överlappar där den andra brister. Vi anser därmed att denna teoripluralism är fördelaktig i att förklara och förstå en politisk företeelse som Sveriges deltagande i den NATO-ledda operationen i Afghanistan.

6 Referenser

Sekundärkällor

- Aggestam, Karin. 2006. "Diplomati och förhandlingar" i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas [red] *Internationella Relationer*. Lund: Studentlitteratur, 175-194.
- Allison, Graham T. & Zelikow, Philip D. 1999. *Essence of decision: explaining the Cuban missile crisis*. 2. ed. New York: Longman
- Andrén, Nils & Möller, Yngve 1990. *Från Undén till Palme: svensk utrikespolitik efter andra världskriget*. Stockholm: Norstedt
- Barnett, Michael N. & Finnemore, Martha 2004. *Rules for the world: international organizations in global politics*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- Brysk, Alison 2005. *Human rights and private wrongs: constructing global civil society*. New York: Routledge
- Chong, Dennis 2000. *Rational lives: norms and values in politics and society*. Chicago: University of Chicago Press
- Dahl, Ann-Sofie 2006. *Allians i världen*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet
- Demker, Marie 2006. "Mänskliga rättigheter" i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas [red] *Internationella Relationer*. Lund: Studentlitteratur s. 337-356
- Eriksson, Johan. 2006. "Konstruktivism" i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas [red] *Internationella Relationer*. Lund: Studentlitteratur, 87-102
- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena. 2007. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3. [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för kommunikation Publikationer, juni 2007, <http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/67/sv.pdf>, Hämtad 2009-05-04
- Fearon, James – Wendt, Alexander. 2002. "Rationalism v. Constructivism: a skeptical view" i Carlsnaes, Walter, Risse, Thomas & Simmons, Beth A. (red.) *Handbook of international relations*. London: SAGE sid: 52-72
- Finnemore, Martha 1996. *National interests in international society*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- Försvarsmakten, pågående insatser; Afghanistan, <http://www.mil.se/sv/i-varlden/Pagaende-insatser/Afghanistan/> Hämtad 22/4 2009, Uppdaterat 21 april 2009.

- Gustavsson, Jakob, 2006 "Utrikespolitiskt beslutsfattande" i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas [red] *Internationella Relationer*. Lund: Studentlitteratur, 255-274
- Hermansson, Jörgen 1990. *Spelteorins nytta: om rationalitet i vetenskap och politik*. Uppsala: Univ.
- Hobson, John M. 2000. *The state and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kubáľková, Vendulka 2001. "Foreign Policy, International Politics, and Constructivism" i Kubáľková, Vendulka [red] *Foreign policy in a constructed world*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe s. 15-37
- Kydd, Andrew H. 2001. "Trust building, trust breaking: The dilemma of NATO enlargement". *International organization (Print)* 2001(55):4, s. 801-828
- Levy, Jack S. 1997. "Prospect theory, rational choice, and international relations" *International studies quarterly (Print)*. 1997(41):1, s. 87-112
- Lindholm, Rolf H. 2008. *Neutraliteten*. Visby: Books-on-Demand
- Lundquist, Lennart 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur
- NATO 1949, The North Atlantic Treaty Washington D.C. 1949- 4 April artikel 5
- Onuf, Nicholas 1998. "Constructivism: A User's Manual" i Onuf, Nicholas - Greenwood, Kowert, Paul & Kubáľková, Vendulka [red]. *International relations in a constructed world*. London: M.E. Sharpe s. 58-77
- Regeringen 1, länder och regioner; Afghanistan, <http://www.regeringen.se/sb/d/2520/a/13691> Hämtad 21/4 2009, Publicerad 27 februari 2008, Uppdaterad 9 april 2009.
- Regeringen 2, Frågor och svar om utrikes- och säkerhetspolitik <http://www.regeringen.se/sb/d/4757#item37545> Hämtad 25/4 2009, Publicerad 22 november 2004, Uppdaterad 7 februari 2008
- Regeringen 3, EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik <http://www.regeringen.se/sb/d/9383> Hämtad 25/4 2009, Publicerad 3 april 2004, Uppdaterad 1 oktober 2008
- Regeringen 4, ISAF i Afghanistan, <http://www.regeringen.se/sb/d/5619/a/45002>, Hämtad 2009-05-04, Publicerad 24 maj 2005, Uppdaterad 22 januari 2009
- Regeringen 5, Internationellt samarbete: Sverige och FN. Utrikesdepartementet, . <http://www.regeringen.se/sb/d/2464>, Hämtad 17/5 2009, Publicerad 31 mars 2004 Uppdaterad 3 oktober 2006.
- Risse-Kappen, Thomas 1996, "Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO" i Katzenstein, Peter J. (red.) (1996). *The culture of national security: norms and identity in world politics*. New York, N.Y.: Columbia University Press. s 357-450
- Smith, Steve 2002. "Foreign Policy is what states make of it: Social Construction and International Relations Theory. i Kubáľková, Vendulka [red] *Foreign policy in a constructed world*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe s. 38-55
- Snidal, Duncan 2002, "Rational choice and international relations" i Carlsnaes, Walter - Risse, Thomas - Simmons, Beth A. (red.) *Handbook of international relations*. London: SAGE sid: 73-94

SOU 2002:108 Sverige. Säkerhetspolitiska utredningen 2004. *Peace and security: Swedish security policy 1969-89:abridged version and translation of SOU 2002:108 : report from the Inquiry on Security Policy*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Säkerhetspolitik 1, Nya hot, nya uppgifter, http://www.sakerhetspolitik.se/templates/Level2Page_372.aspx, Hämtad 2009-05-04

Säkerhetspolitik 2, NATO, http://www.sakerhetspolitik.se/templates/Level2Page_333.aspx, Hämtad 2009-05-04, Senast uppdaterad: 2008-09-19

Tallberg, Jonas 2006. "Internationellt samarbete" i Gustavsson, Jakob – Tallberg, Jonas [red] *Internationella Relationer*. Lund: Studentlitteratur s. 195-216

Ward, Hugh. 2002. "Rational choice" [red] Marsh, David – Stoker Gerry, *Theory and Methods in Political Science* s. 2nd ed. Palgrave Macmillan 65-89

Wendt, Alexander. 1994. "Collective identity formation and the international state". *The American Political Science Review*. Vol. 88 No.2 1994. S.384-396

Zehfuss, Maja 2002. *Constructivism in international relations: the politics of reality*. Cambridge: Cambridge University Press

Primärkällor

Carlsson, Gunilla 2007. "Swedish development cooperation with Afghanistan – projections into the future", <http://www.regeringen.se/sb/d/8599/a/94716>, Hämtad 16/5 2009.

Utrikesdeklaration 2002, Regeringens deklaration vid 2002 års utrikespolitiska debatt i Riksdagen onsdagen den 13 februari 2002. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/89/85/4ec4c478.pdf>, Hämtad 10/5 2009

Utrikesdeklaration 2003, Regeringens deklaration vid den utrikespolitiska debatten i riksdagen, onsdagen den 12 februari 2003. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/89/85/9efd6da8.pdf>, Hämtad 15/5 2009

Utrikesdeklarationen 2004, Regeringens deklaration vid den utrikespolitiska debatten i riksdagen, onsdagen den 11 februari 2004. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/89/85/7239525f.pdf>, Hämtad 27/4 2009

Utrikesdeklaration 2005, Regeringens deklaration vid 2005 års utrikespolitiska debatt i riksdagen onsdagen den 9 februari 2005. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/89/85/d59849b9.pdf>, Hämtad 5/5 2009

Utrikesdeklaration 2006, Regeringens deklaration vid 2006 års utrikespolitiska debatt i riksdagen torsdagen den 12 februari 2006. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/89/85/eac4d7b1.pdf>, Hämtad 28/4 2009

Utrikesdeklaration 2009, Regeringens deklARATION vid den utrikespolitiska debatten i riksdagen, onsdagen den 18 februari 2009.
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/07/56/0564f894.pdf>, Hämtad 18/5 2009